

Justițiabilitatea drepturilor economice, sociale și culturale: argumente

Justiciability of Economic, Social and Cultural Rights: Arguments

Conf. univ. dr. **Laura-Maria Crăciunean-Tatu***
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu,
Facultatea de Drept

Cuvinte-cheie: drepturi economice, drepturi sociale, drepturi culturale, norme juridice, drepturi fundamentale.

Keywords: economic rights; social rights; cultural rights; legal norms; fundamental rights.

I. Introducere

Înainte de a evidenția principalele rațiuni pentru care am ales această temă și de a prezenta, pe scurt, structura prezentului demers, considerăm că sunt utile câteva clarificări de natură terminologică. Acestea se referă la noțiunea de „justițiabilitate” și, respectiv, la sintagma „drepturi justițiabile”, care, fiind preluate din terminologia juridică engleză, ar putea fi de natură a genera unele inexactități de interpretare.

Astfel, din punct de vedere **terminologic**, în contextul prezentului demers, prin *justițiabilitate*¹ înțelegem *calitatea unei norme/reguli juridice de a putea fi invocată în fața unor organe jurisdicționale/cvasi-jurisdicționale și de a forma obiect al judecării, inclusiv prin pronunțarea unei decizii a unei instanțe de judecată/organ cvasi-jurisdicțional în ceea ce o privește iar prin drepturile justițiabile acele drepturi care conferă titularilor lor dreptul la un recurs legal, la acțiune, pentru a obține respectarea și punerea lor în aplicare sau care permit remedierea eventualelor încălcări, ori de câte ori debitorul obligației legale nu își respectă îndatoririle asumate pentru aducerea acestora la îndeplinire*. Apoi, justițiabilitatea drepturilor omului (civile și politice, economice, sociale și culturale) constituie un element cheie al implementării lor efective, deoarece conferă victimelor violărilor acestor drepturi posibilitatea de a avea acces la o instanță sau, după caz, la un organism cvasi-jurisdicțional, pentru a obține un remediu/o despăgubire pentru prejudiciul suferit prin nesocotirea/ încălcarea/violarea dreptului vizat.

Sub aspectul **rațiunilor pentru care am ales această temă**, principalele argumente – dincolo de actualitatea, în sine a temei, de existența unor modificări în structura comunității internaționale ori în abordarea problematicii specifice drepturilor fundamentale de către știința dreptului internațional al drepturilor omului – au legătură cu faptul că justițiabilitatea drepturilor economice, sociale și culturale continuă să fie văzută încă – la nivelul unei părți a științei dreptului internațional al drepturilor omului și al statelor care sunt părți la aceste tratate – de o manieră conservatoare/clasică specifică anilor 1960, când au fost adoptate primele instrumente convenționale în materie. Astfel, deși justițiabilitatea apare ca un element prezent, de manieră indiscutabilă, în cazul drepturilor civile și politice, existența caracterului justițiabil al drepturilor economice, sociale și culturale continuă să fie obiect de controversă. Or, în ceea ce ne privește apreciem că, în lumina noilor dezvoltări de la nivelul dreptului internațional și al societății internaționale, sunt tot mai multe argumente pentru care această abordare conservatoare/clasică ar trebui să fie, dacă nu depășită, cel puțin reevaluată sau pusă sub semnul întrebării.

Așadar, potrivit abordării clasice, motivul major pentru care drepturile economice sociale și culturale au fost considerate ca lipsite de justițiabilitate ar fost natura lor juridică, care, ar fi diferită de aceea a drepturilor civile și politice. Această natură juridică diferită ar determina, în principal, trei diferențe între cele două categorii de drepturi și, pe cale de consecință, le-ar afecta justițiabilitatea făcând ca drepturile

---

* laura-maria.craciunean@ulbsibiu.ro.

¹ A se vedea, pentru alte amănunte privind definirea termenului de justițiabilitate, și V. Bilkova, H. Huremagic, F. Kainz, *Justiciability of Human Rights*, in *Elgar Encyclopedia of Human Rights*, 2022, pp. 370-378.

civile și politice să fie justițiabile, în schimb drepturile economice, sociale și culturale să fie lipsite de această justițiabilitate. Aceste trei diferențe, rezultate din natura juridică diferită a celor două categorii de drepturi, ar fi următoarele:

1. Drepturile civile și politice ar fi conectate cu și ar presupune, în general, *obligații negative*, respectiv conduite de abținere a statelor de a aduce atingere drepturilor, în timp ce drepturile economice, sociale și culturale ar da naștere unor *obligații pozitive*, care ar presupune o intervenție activă din partea statului, în vederea realizării drepturilor;

2. Ca urmare a existenței acestor obligații diferite pentru state (pozitive și, respectiv, negative), implementarea/punerea în aplicare a celor două categorii de drepturi ar fi diferită, deoarece drepturile civile și politice ar presupune obligații care ar trebui puse în aplicare *imediat*, în timp ce drepturile economice, sociale și culturale ar presupune o *implementare progresivă*, în limita resurselor maxime disponibile la nivelul fiecărui stat;

3. Implementarea/punerea în aplicare diferită a celor două categorii de drepturi presupune și intervenția unor actori diferiți iar, din punct de vedere temporal, o abordare diferită. Aceasta din urmă este conectată inclusiv cu diferențele care există între state din punct de vedere economic, social și cultural. Astfel, drepturile civile și politice, impunând conduite de abținere, vizează toate autoritățile statului și orice persoană fizică sau juridică iar lipsa de conformare a acestora dă dreptul titularului să se adreseze instanțelor de judecată, în vederea obținerii protecției dreptului încălcat. Așadar, instanțele de judecată se pot pronunța în privința acestor încălcări și pot impune obligații de conformare iar, în cazul în care, la nivel național, aceste remedieri nu sunt realizate, titularul dreptului are, în condițiile tratatelor internaționale la care statul respectiv este parte, deschis accesul la instanțele sau organele cvasi-jurisdicționale internaționale. Toate elementele menționate anterior fac ca drepturile civile și politice să aibă un *caracter justițiabil*.

În schimb, drepturile economice, sociale și culturale, au fost considerate a fi, mai degrabă, cantonate în sfera politicilor guvernamentale, ar fi simple deziderate politice, dependente de deciziile bugetare ale unor state suverane diferite și, condiționate, într-o mare măsură, în ceea ce privește implementarea lor, de executiv, de existența și de alocarea fondurilor bugetare necesare. Mai mult, fiind dependente de resurse și date fiind diferențele dintre state sub aspect economic, social și cultural, implementarea lor nu se poate face decât progresiv, în limita acestor resurse. Acest lucru face ca drepturile economice, sociale și culturale, spre deosebire de cele civile și politice, să nu fie justițiabile, adică să nu dea dreptul titularului lor la acțiuni în fața unor organe jurisdicționale și cvasi-jurisdicționale, naționale și internaționale. Motivarea ar fi și aceea că o eventuală justițiabilitate a drepturilor economice, sociale și culturale, ar însemna, din perspectiva dreptului internațional al drepturilor omului, o limitare a deciziilor suverane ale statului în sfera politicilor sale publice din domenii precum cel fiscal, sănătate publică, asistență socială ori educație. Or, din perspectiva dreptului intern, o astfel de conduită ar echivala cu o imixtiune nepermisă a instanțelor de judecată sau a organelor cvasi-jurisdicționale, în sfera autorității executive iar, din perspectiva dreptului internațional, cu o intervenție în modul suveran în care statul își gestionează și distribuie resursele și își construiește politicile fiscale, sociale, de sănătate ori educație publică.

În modul acesta, deși, la nivel internațional, justițiabilitatea drepturilor economice, sociale și culturale nu reprezintă o idee juridică absolut nouă, ea nici nu este, pe deplin, acceptată ci continuă să constituie o preocupare importantă, a doctrinei de specialitate și a reprezentărilor statelor care sunt părți la diferitele tratate din materia drepturilor economice, sociale și culturale. Rațiunile sunt, evident, diferite: în cazul doctrinei, rațiunea principală a fost aceea că acesta a încercat să fundamenteze, din punct de vedere teoretic, anumite evoluții, în timp ce statele au dorit să clarifice conținutul juridic al unor obligații pe care și le-au asumat în temeiul unor tratate la care au devenit părți cu mai mult timp în urmă. În cel din urmă caz, au fost vizate fie fundamentarea unei abordări diferite în domeniul respectiv și evaluarea impactului ratificării unor instrumente convenționale noi (cum ar fi spre exemplu, la *Protocolul opțional la Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*²), fie limitarea acestor evoluții și diminuarea activismului interpretativ al diferitelor organe jurisdicționale și cvasi-jurisdicționale. Factorii declanșatori au fost activitatea unor organizații non-guvernamentale

---

² Abreviat, în cele ce urmează, *PO-PIDESC*.

specializate în sfera justițiabilității drepturilor economice, sociale și culturale precum și activitatea diferitelor organe cvasi-jurisdicționale internaționale care, interpretând tratatele respective ca instrumente vii, în lumina realităților actuale, au identificat în cuprinsul unor texte ale acestora obligații pe care statele părți au fost reticente să le accepte, considerând că nu fac parte din „înțelegerea inițială”. Situația drepturilor economice, sociale și culturale este, probabil, unul dintre cele mai bune exemple. La momentul adoptării *Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*³, în anul 1966, drepturile economice, sociale și culturale nu aveau un conținut juridic clar fiind considerate simple „deziderate” politice față de care statele părți aveau o marjă mare de discreție; nu se bucurau de monitorizare cvasi-jurisdicțională, printr-un organ constituit explicit cu acest scop, ci beneficiau de o monitorizare strict politică din partea ECOSOC; nu exista posibilitatea depunerii de către persoanele fizice a unor comunicări/plângeri individuale, pentru eventuale încălcări ale acestor drepturi de către statele părți la Pact; nu se pune problema unei executări imediate a drepturilor prevăzute în Pact, însăși textul tratatului vorbind despre o realizare progresivă în limita resurselor maxime disponibile. Apoi, contextul politic internațional din anii care au urmat celui de al Doilea Război Mondial era unul care presupunea existența, la nivel ideologic, a două curente de gândire opuse care grupau statele în două blocuri cu interese opuse/divergente (est-vest). Încă de la acel moment, nivel național, justițiabilitatea drepturilor economice, sociale și culturale a fost abordată în mod diferit de state, de la opoziție în recunoașterea caracterului justițiabil al acestora (majoritatea statelor din blocul vestic), la acceptarea acestei justițiabilități (unele state din blocul estic) ori la poziții intermediare, în care să fie recunoscută justițiabilitatea unora dintre drepturile economice, sociale și culturale, de exemplu, a dreptului la educație, a dreptului la locuință (componentă a dreptului la un standard adecvat de viață) ori chiar a unor componente ale dreptului la sănătate (unele dintre statele din blocul vestic și unele dintre statele din blocul estic).

Apoi, în România, s-a scris și s-a dezbătut relativ puțin/marginal problema caracterului justițiabil al drepturilor economice, sociale și culturale. Încercările de a le aduce în discuție au fost, mai degrabă, catalogate drept demersuri asociate unei ideologii specifice blocului estic și în opoziție cu ideologia predominantă în blocul vestic. Pe cale de consecință, ele au fost, mai degrabă, puse sub semnul întrebării încă de la nivelul formulării premisei.

Așadar, cele de mai sus, constituie, apreciem noi, o parte dintre argumentele pentru care am apreciat că dezbaterăa unei astfel de teme, în contextul oferit de Facultatea de Drept a Universității de Vest din Timișoara, poate constitui un element de noutate și interes, poate contribui la eliminarea unor prejudecăți care vizează natura juridică și caracterul justițiabil al drepturilor economice, sociale și culturale, și poate constitui un punct de plecare pentru o eventuală reevaluare a acestora nu numai la nivelul doctrinei de specialitate din România dar și la nivel juridic și, de ce nu, legislativ.

Structura prezentului demers va fi una extrem de simplă, intervenția fiind structurată pe trei componente: o scurtă introducere (*Secțiunea I*), argumente în favoarea justițiabilității drepturilor economice, sociale și culturale (*Secțiunea a II-a*) și concluzii (*Secțiunea a III-a*).

II. Argumente

Deși tema este una generoasă, argumentele putând fi mai numeroase decât cele asupra cărora am ales să ne oprim, apreciem că structura de dezbateră propusă este una care ne va permite să abordăm doar un număr limitat de argumente care pledează în favoarea recunoașterii caracterului justițiabil al drepturilor economice, sociale și culturale plecând de la faptul că natura juridică a acestora nu este una diferită de cea a drepturilor civile și politice. Unele dintre aceste argumente au fost deja menționate de doctrina de specialitate, altele constituie argumente cu un grad mai mare de noutate.

1. Un prim argument este acela al **unității, interdependenței, egalității și indivizibilității tuturor drepturilor omului** așa cum acestea rezultă din *Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO)*, adoptată la 10 decembrie 1948⁴. Astfel, în mod similar drepturilor civile și politice, și drepturile

---

³ Abreviat, în cele ce urmează, *PIDESC*.

⁴ Abreviată, în cele ce urmează, *DUDO*.

economice, sociale și culturale pot fi protejate și impuse inclusiv prin hotărâri ale instanțelor de judecată/organelor cvasi-jurisdicționale. Valoarea simbolică a *DUDO*, afectată multă vreme de diviziunea est-vest și de încercarea de a justifica adoptarea a două tratate internaționale în materie (*Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*⁵ și *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*), a fost reafirmată în cadrul Conferinței Mondiale a Drepturilor Omului de la Viena din 14-25 iunie 1993, prin Declarația și Planul de Acțiune adoptate la finalul acesteia. Aceste documente ilustrează o revenire a statelor membre ONU la filosofia *DUDO*, prin reafirmarea unității, egalității, interdependenței și indivizibilității tuturor drepturilor omului, civile și politice, economice, sociale și culturale. Pe cale de consecință, și tratamentul lor celor două categorii de drepturi ar trebui să fie concordant acestei schimbări de optică. În plus, conceptul de bază care leagă cele două categorii de drepturi ale omului este acela de **demnitate umană**⁶ iar aceasta trebuie pusă în legătură cu existența unui minim substanțial/nivel minim de bază/a unor obligații minime care ar fi obligatoriu de respectat și protejat, în cazul fiecărui drept economic, social și cultural. Stabilirea unui astfel de minim substanțial ar clarifica conținutul acestor drepturi, ar limita lipsa lor de determinare ori caracterul lor vag și ar face posibilă intervenția instanțelor de judecată și/sau a organelor cvasi-jurisdicționale.

2. Un al doilea argument care pledează în favoarea justițiabilității drepturilor economice, sociale și culturale este **evoluția**⁷, în ultimele decenii, a **mecanismului de protecție a drepturilor economice, sociale și culturale, la nivel național și internațional**. Această evoluție a vizat mai multe aspecte.

Fără îndoială, cea mai importantă componentă a acestei evoluții s-a realizat prin adoptarea, la 10 decembrie 2008, și intrarea în vigoare, la 3 mai 2013, a *PO-PIDESC*. Protocolul oferă posibilitatea introducerii de plângeri/comunicări individuale de către persoanele fizice care au suferit o vătămare a unui drept economic, social sau cultural prevăzut în *PIDESC*, cu condiția ca statul în cauză să fie parte la *PO-PIDESC* (art. 2). Acest fapt i-a permis Comitetului pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale (CDESC)⁸ să demareze construirea unei jurisprudențe proprii și să clarifice conținutul unor drepturi precum dreptul la o locuință (art. 11 din *PIDESC*), dreptul la asigurări sociale (art. 9 din *PIDESC*) ori dreptul de a beneficia de progresul științific și de beneficiile acestuia (art. 15 din *PIDESC*). Această jurisprudență – în ciuda caracterului său limitat din punct de vedere substanțial și spațial – precum și recomandările individuale și structurale, adoptate de CDESC ca urmare a constatării unor încălcări ale drepturilor prevăzute în Pact, furnizează argumente importante pentru a susține caracterului justițiabil al drepturilor economice, sociale și culturale.

La nivel doctrinar, justițiabilitatea a fost sprijinită prin abordarea drepturilor economice, sociale și culturale prin prisma violărilor⁹, în mod similar drepturilor civile și politice precum și printr-o serie de demersuri menite să justifice inexistența unei naturi juridice diferite pentru cele două categorii de drepturi ale omului. Apoi, majoritatea drepturilor prevăzute în *PIDESC*, au fost clarificate în privința conținutului lor substanțial, prin intermediul *Comentariilor generale* adoptate de CDESC.

În plus, chiar și în cazul statelor care nu sunt părți la *PO-PIDESC*, recomandările adoptate în contextul procedurii de raportare periodică, permit CDESC reafirme caracterul indivizibil al tuturor drepturilor omului și să discute despre justițiabilitatea drepturilor economice, sociale și culturale, în mod sistematic. Astfel, în contextul dialogului constructiv, CDESC formulează întrebări în legătură cu implementarea *PIDESC* la nivel național ori cu invocarea acestuia în fața instanțelor judecătorești naționale și solicită statelor-părți inclusiv exemple de hotărâri judecătorești prin intermediul cărora s-a procedat la protejarea drepturilor prevăzute în *PIDESC*. Uneori, ca urmare a acestor demersuri, un număr tot mai

---

⁵ Abreviat, în cele ce urmează, *PIDCP*.

⁶ E. Decaux, O. de Schutter, *Le pacte international relatif aux droits économiques, sociaux et culturels. Commentaire article par article*, Edition Economica, Paris, 2019, p. 10.

⁷ A se vedea, pentru alte amănunte, E. Reidel, G. Giacca, Ch. Golay, *The Development of Economic, Social and Cultural Rights in International Law* în E. Reide, G. Giacca, Ch. Golay, *Economic, Social and Cultural Rights in International Law*, Oxford University Press, 2014, pp. 3-48.

⁸ Abreviat, în cele ce urmează, CDESC.

⁹ Olivier De Schutter, *International Human Rights Law. Cases, materials, commentary*, Cambridge University Press, 2012, p. 501.

mare de state conferă, la nivel național, caracter justițiabil tuturor sau unora dintre drepturile economice, sociale și culturale.

În final, această reformă în sfera drepturilor economice, sociale și culturale, în general, a fost posibilă și datorită faptului că justițiabilitatea unora dintre drepturile economice, sociale și culturale fusese deja afirmată în contextul implementării unora dintre convențiile specializate ale ONU, multe dintre acestea fiind adoptate ulterior adoptării *PIDESC* (de exemplu, mecanismele privind comunicările individuale consacrate de *Convenția ONU privind persoanele cu dizabilități*, *Convenția ONU privind protecția drepturilor femeii* etc.).

3. Drepturile economice, sociale și culturale au încetat să aibă un conținut vag sau, cel puțin, acest caracter vag a fost mult diminuat nu numai printr-o serie de clarificări în sfera conținutului drepturilor economice, sociale și culturale dar și prin **enunțarea obligațiilor** pe care le au statele părți în vederea implementării acestor drepturi. Aceste obligații, la fel ca și în cazul drepturilor civile și politice, cunosc o împărțire tripartită și includ: **obligația de a respecta**, **obligația de a proteja** și **obligația de a aduce la îndeplinire** și, de asemenea, pot fi **obligații pozitive** și **obligații negative**, indiferent de drepturile care ar fi în discuție. Mai mult, obligația de a aduce la îndeplinire nu trebuie desființată prin simplul fapt că executarea nu se realizează imediat, ci *PIDESC* prevede îndeplinirea ei progresivă în limita resurselor disponibile. Așadar, implementarea obligației poate fi făcută gradual, fără ca prin aceasta să fie pusă în discuție însăși existența ei¹⁰ iar resursele pe care trebuie să le mobilizeze statele pentru a aduce la îndeplinire drepturile economice, sociale și culturale pot să fie obținute și prin asistență și cooperare internațională, în condițiile art. 2 alin. (1) și (3) din *PIDESC*. În plus, CDESC a statuat că realizarea progresivă nu este „o licență” care permite statelor să rămână în pasivitate¹¹ ci statele trebuie să adopte toate măsurile necesare, inclusiv de natură legislativă, pentru a respecta, proteja și a aduce la îndeplinire drepturile prevăzute în *PIDESC* [art. 2 alin. (1) din *PIDESC*].

4. Continuând ideea de la punctul precedent, așa cum precizam și anterior, realizarea progresivă nu înseamnă discreție totală a statelor în ci: **a.** există un conținut minim/de bază al fiecărui drept economic, social și cultural iar acest conținut trebuie să fie realizat; **b.** există interdicția retrogresiunii și **c.** există, în temeiul *PIDESC*, în ciuda formulării cuprinse în art. 2 alin. (1), și **obligații de executare imediată** cuprinse, în special, în art. 2 alin. (2) din Pact.

CDESC a statuat acest lucru în *Comentariul general nr. 20 privind interdicția discriminării în materia drepturilor economice, sociale și culturale*¹². Comentariul subliniază că eliminarea discriminării în materia drepturilor economice, sociale și culturale constituie o obligație imediată¹³ ce transpare din textul Pactului iar statele părți trebuie să garanteze exercitarea drepturilor fără niciun fel de discriminare, fie că este vorba despre discriminare formală ori discriminare substanțială, de discriminare directă sau indirectă sau chiar de discriminare sistemică¹⁴. Implementarea națională a interdicției oricărei discriminări presupune, din partea statelor, nu numai obligația de a se abține de la acțiuni discriminatorii ci de a lua măsuri concrete, deliberate și orientate către adevăratele probleme, în așa măsură încât discriminarea în exercitarea drepturilor economice, sociale și culturale să fie eliminată. Măsurile legislative trebuie completate de politici, planuri și strategii anti-discriminare și este obligatorie crearea de instituții și mecanisme care să se ocupe efectiv de eliminarea și combaterea discriminării.

---

¹⁰ A.P.M. Coomans, *De Internationale Bescherming van het Recht op Onderwijs (The International Protection of the Right to Education)* Stichting NJCM, Boekerij 20, Leiden/Maastricht, 1992, p. 32.

¹¹ CDESC, *Comentariul general nr. 3 Natura obligațiilor statelor părți* (art. 2 par. 1 din *PIDESC*), E/199/23/1990.

¹² CDESC, *Comentariul general nr. 20 din 10 iunie 2009 privind interdicția oricărei discriminări în materia drepturilor economice, sociale și culturale*.

¹³ A se vedea pentru mai multe amănunte privind conținutul *Comentariului general nr. 20 din 10 iunie 2009* și L.-M. Crăciunean, *Protecția drepturilor culturale în dreptul internațional*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, pp. 133-135.

¹⁴ Discriminarea sistemică este considerată a fi adânc înrădăcinată în comportamentul social și organizațional, se manifestă de multe ori sub formă de discriminare indirectă și este definită la punctul 11 al *Comentariului general nr. 20* de următoarea manieră: „*existența unor reguli juridice, politici, practici sau atitudini culturale predominante, în sfera publică și/sau privată, ce creează o situație relativ dezavantajoasă pentru unele grupuri și privilegii pentru altele*”.

5. Deși, de multe ori, s-a afirmat că justițiabilitatea drepturilor economice, sociale și culturale ar putea să aducă atingere principiului separației puterilor în stat, apreciem că într-un stat de drept, este firesc să existe un anumit control asupra modului în care sunt utilizate resursele publice iar combaterea unor fenomene care sunt de natură să limiteze sau să deturneze aceste resurse, precum corupția, ar trebui să fie abordate de state prin măsuri eficiente. În caz contrar, statul ar putea să fie ținut culpabil pentru încălcarea drepturilor economice, sociale și culturale deoarece nu a gestionat, alocat și cheltuit aceste resurse în așa fel încât să facă posibilă realizarea drepturilor. În plus, discutarea opțiunilor bugetare nu ar trebui să fie discreționară ci fundamentată, iar **statul de drept** semnifică, printre altele, și protejarea demnității ființei umane. Or, acest lucru se poate realiza doar prin **protejarea, în egală măsură, a drepturilor civile și politice dar și a drepturilor economice, sociale și culturale.**

6. **Interdependența economică, socială și chiar culturală a statelor**, suveranitatea lor din ce în ce mai limitată în sfera deciziilor financiare și fiscale (mai ales în interiorul unor organizații internaționale de integrare, precum Uniunea Europeană) ar trebui, de asemenea, să constituie argumente în sprijinul justițiabilității drepturilor economice, sociale și culturale în condițiile în care, deciziile financiare și fiscale ale unui membru îi afectează pe toți ceilalți.

7. Caracterul justițiabil al drepturilor economice, sociale și culturale prezintă importanță și în contextul **contribuției drepturilor economice, sociale și culturale la realizarea unei dezvoltări durabile**, respectiv a conștientizării faptului că resursele naturale planetare nu sunt nelimitate iar statele ar trebui să gândească utilizarea acestor resurse nu numai cu luarea în considerare a unor praguri minime ci și a unor praguri maxime¹⁵, peste care utilizarea ar deveni lipsită de sustenabilitate. Astfel, există o importantă relație între dezvoltarea durabilă și drepturile omului, inclusiv drepturile economice, sociale și culturale, în condițiile în care creșterea economică singură nu a dus la dezvoltare durabilă ci, dimpotrivă, a adâncit inegalitatea diverselor grupuri socio-economice precum și discriminarea. Așadar, pentru ca dezvoltarea să fie durabilă trebuie să includă pe lângă creștere economică și luarea în considerare a principiilor egalității și non-discriminării. Iar în opinia CDESC, dezvoltarea durabilă include dezvoltarea socială, creșterea economică și protejarea mediului înconjurător și prin aceasta prezintă numeroase conexiuni cu implementarea/ realizarea drepturilor economice, sociale și culturale¹⁶.

III. Câteva concluzii

Apreciem că argumentele de mai sus constituie un punct de plecare important în discutarea, la nivel național, a caracterului justițiabil al drepturilor economice, sociale și culturale, în deschiderea discuției cu privire la necesitatea ratificării de către România a *Protocolului opțional la Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*, în conștientizarea faptului că instanțele naționale au resursele juridice necesare, provenite din dreptul intern dar și din tratatele la care statul român este parte, pentru a aborda încălcările ale drepturilor economice, sociale și culturale, de aceeași manieră ca și în cazul drepturilor civile și politice. Și, nu în ultimul rând, existența unui minim substanțial al acestor drepturi, facilitează punerea lor în legătură cu respectarea demnității umane, ca resursă ideologică fundamentală nu numai pentru Declarația Universală a Drepturilor Omului, ca document, ci pentru însăși ființa umană, a cărei complexitate face imposibilă separarea și tratarea diferită a celor două categorii de drepturi ale omului: civile și politice și, respectiv, economice, sociale și culturale. În plus, societatea internațională existentă la finalul celui de al Doilea Război Mondial nu este aceeași cu societatea internațională actuală. În condițiile dezvoltării tehnologice și a mobilității fără precedent a persoanelor, aceasta din urmă este marcată puternic de interdependența, interconectarea și chiar imposibilitatea delimitării stricte dintre state în domenii precum cel economic, financiar sau social fapt care face, practic,

---

¹⁵ K. Rawworth, *Doughnut Economics. Seven Ways to Think Like a 21-st Century Economist*, Penguin Books, 2022.

¹⁶ CDESC, Statement in the context of Rio+20 Conference on *The green economy in the context of sustainable development and poverty eradication* (2012).

imposibile abordările unilaterale sau unidireționale fără ca însăși fundamentul filosofiei drepturilor omului, demnitatea ființei umane, să nu fie afectat.